



# теми от правата на човека

или Младежки принос срещу дискриминацията на ромите

## УЧЕБНО ПОСОБИЕ

Под редакцията на  
Николай Цолов

СВОБОДЕН МЛАДЕЖКИ ЦЕНТЪР  
Видин, 2004



Това учебно пособие се издава с финансовата помощ на Съвета на Европа (директорат за младежта и спорта) и Европейската Младежка Фондация - програма „Пилотни проекти в обучението по човешки права“

## **В съставянето на пособието със своите идеи и труд взеха участие:**

Александър Бонтас (Холандия), Анна Иванова, Биляна Николова, Биляна Паунова, Борис Георгиев, Величка Костова, Вероника Михайлова, Галя Стефанова, Диана Цолова, Диляна Цветанова, Димитрина Славчева, Евгени Евгениев, Елеонора Василева, Елина Николова, Илзе Гринтале (Латвия - Гърция), Ирина Кънчева, Красимир Василев, Кристина Маринова, Лазарина Кочова, Лора Савова, Марина Димитрова, Марайке Кортс (Германия), Маркус (Австрия), Мина Дакова, Михаела Михайлова, Наталия Русинова, Петруна Маркова, Петър Петров, Петя Кръстева, Пролетка Василева, Пролетка Георгиева, Свения Волф (Германия), Славка Петракиева, Сорин Тотора (Румъния), Татяна Арнаудова, Тодор Петров, Цветина Георгиева, Яна Андреева, Яна Матеева.

## **9 теми от правата на човека**

или

### **Младежки принос срещу дискриминацията на ромите**

под редакцията на Николай Цолов

Учебно пособие

Първо издание  
Тираж 500 бр.

**ISBN 954-91453-1-X**

Издава ©СВОБОДЕН МЛАДЕЖКИ ЦЕНТЪР

## СЪДЪРЖАНИЕ

1. Първа тема „Илюстриране на права“	.....	- 5 стр.
2. Втора тема „Правата в нашето населено място“	.....	- 7 стр.
3. Трета тема „Отношение към ромите във всекидневието“	.....	- 9 стр.
4. Четвърта тема „Да почувстваш дискриминацията“	.....	- 11 стр.
5. Пета тема „Случаят „Вероника“	.....	- 13 стр.
6. Шеста тема „Религиозните свободи“	.....	- 15 стр.
7. Седма тема „Правото на труд“	.....	- 17 стр.
8. Осма тема „Обществото трябва да помага на социално слабите“	.....	- 19 стр.
9. Девета тема „Ромските традиции“	.....	- 21 стр.
10. Приложения	.....	- 23 стр.
11. Интернет ресурси	.....	- 35 стр.
12. Свободен младежки център	.....	- 36 стр.

## **Здравейте,**

Настоящото издание цели да подпомогне работата на учителите-неспециалисти по преподаване на правата на човека в гимназиален етап. Повечето от темите се вметват в рамките на стандартния учебен час, като се предполага, че това ще е най-често „часът на класа“. Акцентът в тематиката е поставен върху онези права, които според нас в по-голяма степен са актуални за региона и страната. Последното фокусира вниманието към ромския етнос и неговата традиционна дискриминация.

В ръководството думата „учител“ съзнателно е заменена с „водец“. Това е продиктувано от възможността в тази роля да влизат също и поопитни ученици, както и от евентуалното приложение на помагалото извън училище - например, в работата на неправителствените организации (НПО).

Изданието бе създадено по идеи на младежи от български и ромски произход от гр.Видин, подпомогнати от техни връстници (главно по Интернет) от Австрия, Германия, Латвия, Румъния и Холандия, работещи в правозащитни НПО. То стана възможно благодарение на проекта на Свободен Младежки Център „Младежки принос срещу дискриминацията на ромите“, финансиран от Съвета на Европа (директорат за младежта и спорта) и Европейската Младежка Фондация по програмата за пилотни проекти в обучението по човешки права.

След казаното дотук е ясно, че това не е академичен труд и следователно не може да имаме претенции за висока научност, а още по-малко - за изчерпателност на тази голяма тема. Нашите претенции са по-скоро за жив, различен, неочакван, провокативен, отворен, интерактивен, забавен, с една дума - младежки принос в обучението по човешки права в и извън училище.

*Николай Цолов*

# 1

## ИЛЮСТРИРАНЕ НА ПРАВА

### Цел

- Въвеждане на учениците в темата „човешки права“
- Запознаване с Всеобщата декларация за човешките права

### Информация за водещия

Това занятие е въвеждащо и информативно и дава възможност на младежите да се запознаят накратко с правата, провъзгласени във Всеобщата декларация. От значение е те да придобият представа за смисъла и характера на Декларацията.

Водещият трябва да е запознат с Въведението и текста на Всеобщата декларация за човешките права (Приложение 1).

### Необходими материали

Копия на Всеобщата декларация за човешките права (Приложение 1), вестници, ножици, лепило, маркери, хартия А3

### Занятието, стъпка по стъпка

1. Предварителна подготовка. Предишния ден на учениците се анонсира темата и се възлага да донесат по 1-2 броя стари вестници. Подходящи са ежедневниците от типа на „Труд“, „24 часа“, „Стандарт“, с повече снимков материал и големи заглавия.
2. Часът започва с кратко представяне от страна на водещия на историята и смисъла на Всеобщата декларация. На всеки ученик се дава копие от документа и време да се запознае с него.
3. Участниците се разделят на групи по двама и всяка група изтегля номер на конкретен член от Декларацията.
4. Върху белите листа групите илюстрират текста на изтегления член с колаж от снимков материал. За целта ползват подходящи изрезки от вестниците, с които разполагат. Допустимо е да разменят материали със съучениците си, да включват текстове от заглавия и да дорисуват на ръка „произведението“ си, за да му придадат по-ясен смисъл.
5. Една след друга групите представят направените колажи пред класа. От аудиторията се изисква да разпознае кое право е илюстрирано, след което представящите обясняват как разбират текста на съответния член и идеята си, вплътена в колажа.

### Въпроси за дискусия

- Затрудни ли ви това упражнение? Къде се затруднихте най-много?
- Кой от колажите ви хареса най-много и защо?
- Считате ли, че този начин на изучаване на правата е подходящ?

**Възможно продължение/алтернатива**

В класната стая се прави изложба на колажите с текстовете на съответните членове, която остава там до края на курса по човешки права.

Занятието би могло да се модифицира, като вместо колажи участниците разиграват по двойки кратки скетчове или пантомими.

## ПРАВАТА В НАШЕТО НАСЕЛЕНО МЯСТО

### Цели

- Отнасяне на правата към местния контекст
- Ранжиране на правата по местна значимост

### Информация за водещия

Няма важни и маловажни права. Можем да говорим за истинска демокрация само тогава, когато *всички* права са спазени. В настоящето занятие учениците ще оценят степента на спазване на човешките права в своята общност - град или село. Именно по този признак те ще ги подредят по местна значимост. Ето защо е необходимо водещият да уточни, че под „важни“ права, ще се разбират тези, които в най-голяма степен са застрашени и/или не се спазват достатъчно тук и сега.

В упражнението не се препоръчва използването на пълните текстове на всички членове от Всеобщата декларация, а наименованията на конкретните права. Така например вместо чл. 17 - „право на собственост“, вместо чл.23 - „право на труд“ и т.н., което трябва да се обясни на учениците и при необходимост да им се помогне с формулировката.

### Необходими материали

Копия на Всеобщата декларация за човешките права (Приложение1), постерна хартия, маркери

### Занятието, стъпка по стъпка

1. Водещият разделя участниците на четири групи. Всяка група получава копие от Всеобщата декларация.
2. Групите имат на разположение 20 минути да разгледат текстовете на правата, изберат 10 от тях, които смятат, че са актуални за местната общност, и ги подредят върху постер в следните категории:
  - най-важни
  - много важни
  - средно важни
  - малко важни
  - най-малко важни
3. Всяка група излъчва говорител, който представя резултата и аргументите за подреждането пред целия клас. Останалите могат да му задават въпроси.
4. Изписват се всички избрани от групите права (съвпадащите се изписват еднократно) на нов постер. Под всяко право трябва да се остави празен ред. Постерът се закачва на дъската пред класа/групата.
5. Броят на правата, изписани на постера се разделя на 3, като резултатът се закръгля до цяло число  $n$  (напр.  $13:3=4,33$   $n=4$ ).

6. Всеки участник нанася с маркер по една точка под всяко право, което счита за важно за местната общност (напомня се критерият за „важност“). Общият брой точки, които всеки трябва да нанесе, е *п*.
7. Преброяват се точките под всяко право и така се извършва окончателната класация на правата.

### **Въпроси за дискусия**

- Как ще коментирате получения резултат? Отразява ли той действителното състояние в нашия град/село?
- Какво мислите за използвания метод за оценяване? Кои са неговите силни и слаби страни?

### **Възможно продължение/алтернатива**

Окончателната класация може да се изпише на нов постер, като се започва с правото, събрало най-много точки и т.н. Постерът се оставя на стената на класната стая до края на курса по човешки права. На последното занятие се прави преоценка на класацията.



## ОТНОШЕНИЕ КЪМ РОМИТЕ ВЪВ ВСЕКИДНЕВИЕТО

### Цели

- Младите хора да изследват отношението към ромския етнос
- Отнасяне правата на човека към всекидневието

### Информация за водещия

Правата са социално и исторически детерминирани. Хората повтарят културните модели, на които са научени. Във всекидневието се формират представи - какви са ромите, техните възможности, особености, ограничения. Чрез отхвърляне, позволения, обиди и забрани хората са се научили да изразяват или премълчават своите емоции и отношения към ромите. Формираните представи за ромите често засилват дискриминацията към тях. Основен принцип на човешките права е равенството. То е подчертано ясно в чл.1 и чл.2 от Всеобщата декларация. Тези два члена посочват, че хората са равни по достойнство и права, макар да признават човешките различия по други признаци - пол, раса, цвят, религия и култура. Целта на занятието е младите хора да разширят представите си за ромския етнос. Да потърсят последиците от приписваните характеристики и да открият начини за модифицирането на нежеланите от тях. Корените на много конфликти са в отблъскването на малцинствата, възникнало в резултат на предразсъдъци и пренебрегване.

В занятието се предлагат дейности за изследване на отношението към ромите чрез изясняване на характеристиките на ромския етнос и чрез изследване силата на обидните думи.

### Необходими материали

Карти с характеристики (Приложение 2)

### Занятието, стъпка по стъпка

#### ЕТНИЧЕСКИ ХАРАКТЕРИСТИКИ

1. Водещият разделя учениците на две групи. Всяка група получава карти с написани характеристики (Положение 2) - общо 60 на брой.
2. Едната група има за задача да определи характеристиките, присъщи на ромите. Другата група - характеристиките, присъщи на българите.
3. Следва представяне на работата на групите в голямата група с дискусия по следните въпроси:
  - Кога научаваме кои характеристики и дейности са присъщи за ромите? Как и къде - в игрите, от училище, от телевизията, от семейството, от законите?
  - Какви последиствия предопределят тези характеристики за ромите?

- Може ли, как и кои характеристики да навредят на ромите?
- Кои от предложените характеристики са предразсъдъци и предизвикват дискриминация?

## ЕЗИК И ПРЕДРАЗСЪДЪЦИ

1. Водещият въвежда учениците в темата на упражнението: „Много често думите, които се използват в обикновения език (наследство от предубеждения и стереотипи към ромите) могат да засегнат и обидят. Има думи, които съдържателно носят по-голям товар и обида. Едни засягат дълбоко, други са придобили гражданственост. Способен ли е човек да се справи с обидата и чувствата, които предизвиква? “
2. За да се изследва силата на обидните думи, водещият предлага на участниците да се замислят и наум да си кажат някои от тях, за които се сещат и са насочени към ромите.
3. След известно време водещият задава на участниците следните въпроси:
  - Колко често чувате тези обидни думи?
  - От кого най-често?
  - Как реагират ромите на тези думи?
  - Какви чувства предизвикват тези думи?
  - Как според Вас се справят ромите с тези чувства?
  - Защо тези думи имат такава нараняваща сила?
  - Какви фактори могат да засилят думите?
  - Има ли някакви ефективни стратегии за защита?

### **Възможно продължение/алтернатива**

Разкажете случка, на която сте били свидетели на:

- Дискриминационно отношение към роми или към българи
- Приятелство и взаимопомощ между роми и българи

# 4

## ДА ПОЧУВСТВАШ ДИСКРИМИНАЦИЯТА

### Цел

- Младите хора да почувстват дискриминацията на практика

### Информация за водещия

Дискриминацията и борбата с нея са в основата на Всеобщата декларация. Неслучайно повечето членове започват с „Всеки човек има право...“, подчертавайки, че правото не зависи от различия, основани на раса, цвят на кожата, пол, език и т.н. На това специално е обърнато внимание в чл.2. От своя страна чл.7 регламентира, че хората имат право на защита срещу проявите на дискриминация, нарушаваща Декларацията.

Занятието дава възможност на младите хора да преживеят дискриминацията на практика и да споделят своите чувства, мисли и преживявания. За целта се симулира неравнопоставеност - дискриминирането се основава на различен достъп до ресурси.

### Необходими материали

Бели листа (A4) и моливи

### Занятието, стъпка по стъпка

1. Класът се разделя на две групи (едната група от 5 участници, другата - всички останали) чрез теглене на томбола, в която 5 от билетите са предварително белязани от водещия.
2. По-малката група да се настанява в по-голямата част от стаята, която водещият маркира (напр. цялата класна стая без катедрата). По-голямата група заема по-малката част от стаята (напр. катедрата). Младежите трябва сами да решат как да изпълнят инструкцията.
3. Водещият обяснява следното: ще се направи тест - състезание между групите за оценка на способностите на участниците по местата, където се намират; тестът ще включи 5 думи и 5 математически задачи, които той ще продиктува, а всеки ще трябва да запише отговорите в предоставените на групата листа и моливи. Времетраенето на теста ще е 5 минути.
4. Предоставят се малка част от листата и моливите (около 6-7) на по-голямата група и останалата по-голяма част - на по-малката група. Листата и моливите общо са колкото участниците в занятието.
5. Дава се начало на теста. Всички протести в групите трябва да бъдат оставени без внимание. Участниците от по-голямата група нямат право да напускат определените им граници и да вземат материали от по-малката група.

Думи за диктовка:

*ценности, справедливост, потисничество, еднаквост, разслоение*

Математически задачи:

$$100 - 13 = \quad 19 \times 6 = \quad 119 - 23 = \quad 25 \times 7 = \quad 25 : 7 =$$

6. След изтичане на времето водещият обявява край на теста, събира материалите и казва на участниците да седнат по местата си. Проверява набързо теста. Следва обсъждане, в началото на което той отбелязва, че целта на упражнението е била да се преживее дискриминация.

### Въпроси за дискусия

- Как са се чувствали участниците в групите по време на упражнението?
- Какви стратегии е избрала по-голямата група в хода на теста?
- Имали ли са участниците от групите идеи за справяне с несправедливостта?
- Как би се отразило в бъдеще това разпределение на ресурсите за двете групи?

### Възможно продължение/алтернатива

Водещият прочита разказа на Юлия, публикуван по-долу. Споделят се чувствата и разсъжденията, които той е предизвикал у участниците. За домашна работа може да се предложи те да напишат писмо на Юлия, което да изпратят на електронния ѝ адрес [juliarusinova2002@yahoo.com](mailto:juliarusinova2002@yahoo.com)

„Казвам се Юлия и съм на 19 години. До завършване на 5 клас семейството ми живееше в гр.Тюмен, Русия, където родителите ми работеха в строителството. По това време доста българи ходеха „на гурбет“ в руския север, където се изкарваха добри пари. Аз учех в руско училище и това бяха действително щастливи години - имах много приятели, най-вече руски деца, но също и от другите националности на бившия Съветски съюз. В класа ми нямаше други българи, а в цялото училище - само няколко ученика, които познавах бегло. Аз се справях сравнително добре с уроците, харесвах ми съучениците, учителите и училището, изобщо ние бяхме един чудесен клас, който никога няма да забравя. През ваканциите ходехме на походи и екскурзии, празнувахме заедно рождените си дни и други празници, бяхме неразделни. Затова когато се наложи да се връщаме в България, ми бе много много тъжно, но от друга страна - любопитно, защото родителите ми говореха винаги с любов за Родната, която почти не помнех.

Идването в България се превърна в най-големия кошмар в моя живот. Това бе краят на щастливото ми детство. Не мога с думи да опиша униженията и презрителното отношение на моите нови съученици към мен тук, защото съм била „мръсна циганка“. Преди никой не ме бе наричал така, аз дори не знаех или не осъзнавах, че съм от този етнос - в къщи се говореше на български език, в Тюмен ни наричаха „българи“ и никой не се държеше по-различно с нас. Вярно е, че веднъж майка ми срещна една друга жена от България на улицата и двете разговаряха на език, който не разбирах. Тогава ми бе обяснено, че това е турски, който тя научила от нейната баба, но този случай бе поизбледнял в паметта ми. Аз първоначално не разбирах с какво сме по-различни от другите хора, пък и дори да сме по-различни - какво от това? В Русия имаше всякакви националности - руснаци, украинци, арменци, грузинци..., но всички бяха равни и нямаше дискриминация. Колко нощи съм плакала под одеялото, колко пъти през сълзи обвинявах родителите си, че не са ми казали коя съм и че изобщо се върнахме в България! Имам чувството, че животът ми е разделен на две части - една светла и добра (моето детство в Русия), а другата черна и безнадеждна - тук. Минавала ми е мисълта дори за самоубийство, но после реших, че ще намеря начин да замина някъде далеч, където хората оценяват колко струваш не по цвета на кожата ти.“

## СЛУЧАЯТ „ВЕРОНИКА“

### Цели

- По-задълбочено разбиране на понятието „полова дискриминация“ и неговите културни корени в ромската общност. Изследване на конфликта на традициите с равнопоставеността
- Осмисляне на чл.26 от Всеобщата декларация

### Информация за водещия

Въпросът за равнопоставеността на половете в ромската общност е въпрос, който може да бъде разглеждан и обсъждан единствено в контекста на културата и традициите на този етнос. Традиционното ромско семейство е патриархално, в него жената има важната роля на майка и продължителка на рода. Мъжът е този, от който се очаква да бъде по-образован, по-инициативен и да осигурява материално семейството. Мястото на жената е въщи, тя трябва да ражда, да отглежда децата и да се грижи за домакинството. Конфликтът между традиционното и модерното, който се наблюдава сред ромите, е естественият конфликт между консерватизма на една сегрегирана общност и отвореното за промени демократично общество.

В настоящето занятие е важно да се има предвид, че макар страни по Всеобщата декларация са *държавите*, то те се задължават чрез просвета и образование да осигурят спазването им от страна на своите *народи* (виж Преамбюла на Декларацията). В случая, разгледан по-долу, държавата е осигурила формално равен достъп до образование, но културни и други (напр. сегрегационни) фактори, пораждаат неравнопоставеност.

### Необходими материали

Копия на Приложение 3

### Занятието, стъпка по стъпка

1. Водещият запознава участниците с ромския обичай за непорочност и историята на Вероника, публикувани в Приложение 3.
2. Класът се разделя на пет групи, колкото са участващите персонажи. На всяка група се възлага разработването на един от тях, като ѝ се предоставя само неговото описание. В групата се обсъждат позицията му, аргументите, възможният ход на разговора и т.н., за което се дават 15 минути.
3. Излъчва се по един представител от група за участие в представлението, което ще пресъздаде срещата. Не е важно съвпадението на персонажите и „актьорите“ по пол и етнически произход.
4. Прави се драматизация на срещата. В хода на представлението всеки участник трябва да се придържа към линията на поведение и аргументите, обсъдени в съответната група, като се опита да наложи своята гледна точка. В края му е желателно достигането до консенсусно решение.

### **Въпроси за дискусия**

- Към „актьорите“: Как се чувствахте в ролята, в която бяхте?
- Кое е по-доброто решение за Вероника - да остане неомъжена, но образована или обратното?
- Считате ли, че ако Вероника не продължи образованието си по волята на родителите ѝ, е нарушен чл.26 от Всеобщата декларация?
- Считате ли, че съхраняването на традициите и начина на живот на общността е по-важно от индивидуалните човешки права?

### **Възможно продължение/алтернатива**

Организиране на среща на класа с представител на местна правозащитна ромска организация, на която да бъде дискутиран въпросът за достъпа на ромите до образование и отражението на сегрегацията и традициите върху него.

## РЕЛИГИОЗНИТЕ СВОБОДИ

### Цели

- Учениците да осмислят чл.18 от Всеобщата декларация
- Да се развият умения за ценностно изследване

### Информация за водещия

Свободата на мисълта, съвестта и религията принадлежат към основните човешки права. Никой не може да бъде дискриминиран поради принадлежността си към една или друга религия или убеждения, нито пък принуждаван да приема каквито и да е други вероизповедания и убеждения. Свободата на изповядване на религията включва широк кръг от дейности и обичаи - специфични церемонии, отличителни дрехи, свободно създаване на религиозни училища, на специално предназначени места за изповядване на съответната религия и др.

Урокът е от две части - въвеждащо упражнение (гласуване за ценности) и решаване на морална дилема (ценностно изясняване). Във втората част се разглежда проблемен случай, предпоставен юридически от колизия между Правилника за българските документи, приет с акт на изпълнителната власт, и правните норми, залегнали във Всеобщата декларация и ратифицирани от българската страна международни споразумения.

Младите хора са все още с неукрепнала ценностна система, която често води до черно-бяло оценяване на събитията и хората. В настоящето занятие се използва метод за ценностно изясняване, като водещият трябва да стимулира младежите да разсъждават и да споделят мислите си с другите участници. Важно е те да приемат чуждите идеи, чувства и вярвания, без да ги оценяват.

### Необходими материали

Копия на Приложение 4

### Занятието, стъпка по стъпка

#### ГЛАСУВАНЕ НА ЦЕННОСТИ

Участниците са прави, по възможност наредени в кръг. Водещият задава въпросите, изброени по-долу, в отговор на които всеки изразява своето мнение чрез гласуване по следния начин:

- с две вдигнати ръце - твърдо „да“;
- с една вдигната ръка - по-скоро „да“;
- с една ръка надолу - по-скоро „не“;
- с две ръце надолу - твърдо „не“;
- с кръстосани ръце - „нямам мнение“.

Въпроси:

- Ще се откажеш ли от почивка на море, ако със спестените средства можете да подпомогнете операцията на свой приятел?
- Ще издадеш ли най-добрия си приятел, ако знаеш, че е извършил сериозна противообществена проява в училище?
- Ще кажеш ли на семейството си, ако знаеш, че ваш близък роднина злоупотребява с наркотици?
- Ще се откажеш ли от парична награда, която си спечелил в състезание, ако знаеш че победата е била нечестна?

## РЕШАВАНЕ НА МОРАЛНА ДИЛЕМА

1. Участниците се разделят на три или четири групи, които заемат отдалечени части на учебното помещение.
2. На всяка група се предоставя копие от Приложение 4 с текста на чл.18 от Всеобщата декларация, чл.5 от Рамковата конвенция за защита на малцинствата, случая „Снимка за лични документи“ и въпросите към него.
3. Дава се време за запознаване със случая, дискусия и отговор на въпросите. Групите излъчват по един говорител, който представя резултата от дейността пред целия клас.

### **Възможно продължение/алтернатива**

Провеждане на дебат на тема „Общественият интерес е по-важен от индивидуалните човешки права“.



## ПРАВОТО НА ТРУД

### Цел

- Младежите да разберат смисъла на чл.23 от Всеобщата декларация, свързан с правото на труд, свободен избор на работа и защита от безработица

### Информация за водещия

Безработицата е един от най-големите проблеми на съвременна България. От друга страна, много хора се трудят, без да имат необходимите социални защити - без трудови договори, без осигуровки и т.н. Занятието разчита в голяма степен на собствения опит - голяма е вероятността семействата на участниците да са изпитали този проблем, както и на свързването му с плановете им за бъдеща професионална реализация. Тук е важно да се разбере правилно смисъла на понятието „трудова дискриминация“ - това не е дискриминация въз основа на трудови качества, професионална компетентност и квалификация, а на база расов или етнически произход, пол, религиозна принадлежност. От друга страна, дискриминираният достъп до образование естествено поражда трайна неравнопоставеност на определени групи и по отношение на пазара на труда.

### Необходими материали

Копия на снимките от Приложение 5

### Занятието, стъпка по стъпка

#### ДОВЪРШВАНЕ НА ИЗРЕЧЕНИЯ

1. Водещият записва на дъската или на постер 6 изречения, които участниците трябва да довършат:
  - Да работиш това, което.....
  - Ако нямаш работа, трябва.....
  - Когато си безработен,.....
  - Когато за работа, за която кандидатстваш, изберат друг.....
  - Когато работиш без договор и осигуровки, трябва.....
  - Профсъюзите са организации, които.....
2. Участниците, които желаят, представят написаното от тях пред останалите.
3. Прочита се и се коментира текстът на чл.23 от Всеобщата декларация.

## РАЗКАЗ ПО СНИМКА

1. Водещият разделя участниците по групи от 4-5 души и им раздава по една снимка от публикуваните в Приложение 5 или подобни, подбрани от него.
2. На групите се дава време да измислят и напишат „историята“ на хората от фотографиите - кои са те, какво е семейството им, къде са учили или работили, как сега си изкарват прехраната и защо, какви са техните радости и скърби, плановете им за бъдещето и т.н.
3. По един говорител от група представя написаното пред класа.

### **Въпроси за дискусия**

- Правдоподобни ли са разказите? Защо мислите така?
- Считате ли, че в „историите“, описани от съучениците ви, има случаи на нарушение на чл.23 или други права от Декларацията?
- Дайте примери за нарушения на чл.23, за които знаете от разкази на познати или от медиите.

### **Възможно продължение/алтернатива**

На участниците се предлага сами да потърсят подходящи снимки за илюстриране и/или описани в пресата случаи на нарушения на чл.23 от Декларацията.

## ОБЩЕСТВОТО ТРЯБВА ДА ПОМАГА НА СОЦИАЛНО СЛАБИТЕ

### Цели

- Младите хора да осмислят по-задълбочено чл.22, чл.23 и чл.25 от Всеобщата декларация, свързани с правото на социална сигурност, труд и жизнено равнище
- Да се научат да спорят аргументирано, задълбочено да разглеждат социалните проблеми

### Информация за водещия

Използваната тук форма на дебат наподобява вида „Карл Попър“, макар при значително по-свободен регламент. Много важно при провеждането му да се спазват правилата (с които водещият трябва да бъде предварително добре запознат) и да се осъзнае от участниците, че не трябва да се атакува опонента, а неговото мнение.

Времето за подготовката и провеждане на занятието може да надхвърли стандартен учебен час, това в голяма степен зависи от способностите и опита на участниците. По преценка на водещия би могло подготовката на дебата да се направи предварително - като домашна работа или в рамките на един учебен час, а самият дебат и дискусиата след него в друг.

### Необходими материали

Копия на Правилата за водене на дебат (Приложение 6)

### Занятието, стъпка по стъпка

1. Класът се разделя на две групи - утвърждаващи и отрицаващи.
2. Обясняват се правилата за водене на дебат (Приложение 6). Копия от тях се дават на двете групи.
3. Обявява се и накратко се коментира темата на дебата - „На социално слабите трябва да се помага“. В течение на 20 минути групите работят върху аргументиране на техните тези. Сами определят по трима говорители за участие в дебата.
4. Провежда се дебат по зададената тема. Добре е двата отбора да се намират пред останалите участници (напр. на катедрата) и да седят на две различни маси.
5. След края му дебатът се оценява от публиката.

### Въпроси за дискусия

- Коя теза бе доказана по-убедително? Защо?
- Каква е връзката на проведения дебат с Всеобщата декларация? Кои членове в нея касае?
- Как бихте коментирали поговорката „Вместо да дадеш риба на гладния, по-добре го научи сам да лови рибата“?
- За какви мерки за социално подпомагане от страна на българската държава знаете?

**Възможно продължение/алтернатива**

За по-голяма степен на участие учениците могат да се разделят в четири групи - две утвърждаващи и две отрицаващи, от които с жребий да се изберат отборите. Дебатът може да се направи пред повече публика (в актовата зала, физкултурния салон).

## РОМСКИТЕ ТРАДИЦИИ

### Цел

- Запознаване с традициите и културата на местната ромска общност
- Формиране на умения за самостоятелно и активно придобиване на знания

### Информация за водещия

Макар и да няма специален член от Всеобщата декларация, директно защитаващ правото на собствена културна идентичност, това право произтича от целия ѝ дух, а също непряко от чл.18, чл.19 и чл.27.

Културата на ромския етнос в голяма степен е непозната за мнозинството български граждани. Това е още един признак за липса на толерантност и пренебрежително отношение. Същевременно тя има своята ценност като всяко различие, правещо света по-богат и разнообразен.

Настоящото занятие е фокусирано върху развитието на изследователските способности на участниците и връзката между училището и живата социална среда. То не се побира в рамките на един учебен час и трябва да се приложи по-гъвкава форма за неговото организиране.

### Необходими материали

Копия на въпросника от Приложение 7. При възможност - диктофони и фотоапарати.

### Занятието, стъпка по стъпка

1. Предварителна подготовка: На участниците се раздават копия от въпросника (Приложение 7). Той би могъл да се допълни с още въпроси или редактира в зависимост от техните знания и интереси. Класът се разделя на групи на база брой въпроси. Прави се преглед на начините за набавяне на необходимата информация (посещение на библиотека или етнографски музей, интервюта с граждани от ромски произход, с представители на ромски организации и т.н.). Насърчават се участниците да потърсят също и илюстративни материали - например аудиозаписи на ромски песни, реч и др.
2. Провежда се изследването. То трябва да има за резултат отговор на всеки въпрос чрез примери, разкази, образци.
3. Представяне на резултатите от изследването. Това става по ред от всяка група. Останалите могат да задават въпроси и да допълват.

### Въпроси за дискусия

- Как се чувствахте като изследователи? Какви трудности срещнахте?
- Бяха ли склонни ромите, които интервюирахте, да споделят с вас?
- Кое бе най-интересното, което научихте при това занятие?

### **Възможно продължение/алтернатива**

Запознаване с мултимедийния диск „Непознатият етнос“, създаден с помощта на младежи от българския и ромския етнос във Видин. On-line вариант е достъпен на сайта на Свободен младежки център - <http://fyc.vidin.net/roma.html>

# ВСЕОБЩА ДЕКЛАРАЦИЯ ЗА ПРАВАТА НА ЧОВЕКА

## Член 1

Всички хора се раждат свободни и равни по достойнство и права. Те са надарени с разум и съвест и следва да се отнасят помежду си в дух на братство.

## Член 2

Всеки човек има право на всички права и свободи, провъзгласени в тази Декларация, без никакви различия, основани на раса, цвят на кожата, пол, език, религия, политически или други възгледи, национален или социален произход, материално, обществено или друго положение.

Освен това, няма да се допускат никакви различия, основани на политическия, правния или международния статут на държавата или територията, към която човек принадлежи, без оглед на това, дали тази страна или територия е независима, под попечителство, несамоуправляваща се или подложена на каквото и да е друго ограничение на суверенитета.

## Член 3

Всеки човек има право на живот, на свобода и на лична сигурност.

## Член 4

Никой не трябва да бъде държан в робство или крепостничество: робството и търговията с роби са забранени във всичките им форми.

## Член 5

Никой не трябва да бъде подлаган на изтезания или на жестоко, нечовешко или унизително третиране или наказание.

## Член 6

Всеки човек, където и да се намира, има право на признаване на неговата правосубектност.

## Член 7

Всички хора са равни пред закона и имат право, без каквато и да е дискриминация, на еднаква закрила от закона. Всички хора имат право на еднаква защита срещу каквато и да е дискриминация, нарушаваща тази Декларация, както и срещу всяко подбуждане към дискриминация.

## Член 8

Всеки човек има право на ефективно възстановяване на правата си от компетентните национални юрисдикции за действия, нарушаващи негови основни права, признати му от конституцията или закона.

## Член 9

Никой не трябва да бъде подлаган на произволен арест, задържане или изгнание.

## Член 10

Всеки човек има право, при пълно равенство, на справедливо и публично разглеждане на неговото дело, от независим и безпристрастен съд, за установяване на неговите права и задължения, както и за разглеждане

на каквото и да е наказателно обвинение, предявено срещу него.

## Член 11

1. Всеки човек, който е обвинен в престъпление, има право да бъде считан за невинен до доказване на неговата вина, в съответствие със закона, в публичен процес, по време на който са му били осигурени всички необходими гаранции за неговата защита.

2. Никой не трябва да бъде осъден за действие или бездействие, което в момента на извършването му не е съставлявало престъпление по националното или международното право. Не може, също така, да бъде налагано наказание по-тежко от онова, което е било предвидено за съответното престъпление по времето, когато това престъпление е било извършено.

## Член 12

Никой не трябва да бъде подлаган на произволна намеса в личния му живот, семейството, жилището и кореспонденцията, нито на посегателства върху неговата чест и добро име. Всеки човек има право на закрила от закона срещу подобна намеса или посегателства.

## Член 13

1. Всеки човек има право свободно да се придвижва и да избира своето местожителство в пределите на всяка държава.

2. Всеки човек има право да напусне всяка страна, включително и своята, и да се връща в страната си.

## Член 14

1. Всеки човек има право да търси и да получи убежище в други страни, когато е преследван.

2. Това право не може да бъде ползувано, когато действителното основание за преследване е неполитическо престъпление или деяние, което противоречи на целите и принципите на Организацията на Обединените нации.

## Член 15

1. Всеки човек има право на гражданство.

2. Никой не може да бъде произволно лишен от своето гражданство, нито да му бъде отказано правото да смени гражданството си.

## Член 16

1. Мъжете и жените, навършили пълнолетие, без каквито и да са ограничения, основани на раса, националност или религия, имат право да сключат брак и да образуват семейство. Те се ползват с равни права при сключване на брака, по време на брака и при неговото разтрогване.

2. Бракът трябва да се сключва само с доброволното и пълно съгласие на бъдещите съпрузи.

3. Семейството е естествена и основна клетка на обществото и има право на закрила от обществото и от държавата.

## Член 17

1. Всеки човек има право на собственост, индивидуално или съвместно с други лица.

2. Никой не трябва да бъде произволно лишен от своята собственост.

#### Член 18

Всеки човек има право на свобода на мисълта, съвестта и религията; това право включва правото да смени религията или убежденията си, както и свободата да изповядва религията или убежденията си, индивидуално или колективно, публично или частно, чрез обучение, обреди, богослужение и ритуали.

#### Член 19

Всеки човек има право на свобода на убеждение и на изразяването му; тази свобода включва правото безпрепятствено да се придържа към своите убеждения, както и правото да търси, да получава и да разпространява информация и идеи чрез всички средства и без оглед на държавните граници.

#### Член 20

1. Всеки човек има право на свобода на мирни събрания и сдружения.
2. Никой не трябва да бъде принуждаван да участва в дадено сдружение.

#### Член 21

1. Всеки човек има право да участва в управлението на своята държава пряко или чрез свободно избрани представители.
2. Всеки човек има право на достъп, при равни условия, до обществените и държавни служби на своята страна.
3. Волята на народа трябва да бъде основата на властта на правителството. Тази воля трябва да се изразява чрез периодични и действителни избори, при всеобщо, равно и тайно гласуване или чрез равностойна процедура, осигуряваща свобода на гласуването.

#### Член 22

Всеки човек, като член на обществото, има право на социална сигурност и на осъществяване - чрез национални усилия и международно сътрудничество и в съответствие с устройството и ресурсите на съответната държава - на икономическите, социалните и културни права, необходими за неговото достойнство и за свободното развитие на неговата личност.

#### Член 23

1. Всеки човек има право на труд, на свободен избор на работа, на справедливи и благоприятни условия на труда, както и на закрила срещу безработица.
2. Всеки човек, без каквато и да е дискриминация, има право на равно възнаграждение за равен труд.
3. Всеки човек, който се труди, има право на справедливо и задоволително възнаграждение, което да осигури на него и неговото семейство съществуване, съответстващо на човешкото достойнство и допълнено, ако това е необходимо, с други средства за социална защита.
4. Всеки човек има право да учредява и да членува в професионални съюзи за защита на своите интереси.

#### Член 24

Всеки човек има право на почивка и отдых, включително на разумно ограничаване на работното време и на периодичен платен отпуск.

#### Член 25

1. Всеки човек има право на жизнено равнище, включително прехрана, облекло, жилище, медицинско обслужване и необходимите социални грижи, което е не-

обходимо за поддържане на неговото и на семейството му здраве и благосъстояние. Той има право на осигуряване в случай на безработица, болест, инвалидност, овдовяване, старост или други случаи на лишаване от средства за съществуване по независещи от него причини.

2. Майките и децата се ползват с особени грижи и подпомагане. Всички деца, родени в брака или извън брака, се ползват с еднаква социална защита.

#### Член 26

1. Всеки човек има право на образование. Образованието трябва да бъде безплатно, поне що се отнася до началното и основното образование. Началното образование трябва да бъде задължително. Техническото и професионалното образование трябва да бъдат общодостъпни, а висшето образование трябва да бъде еднакво достъпно за всички на основата на техните способности.
2. Образованието трябва да бъде насочено към цялостно развитие на човешката личност и засилване на уважението към правата на човека и основните свободи. То трябва да съдейства за разбирателството, търпимостта и приятелството между всички народи, расови или религиозни групи, както и за осъществяване дейността на Организацията на Обединените нации за поддържане на мира.
3. Родителите имат право, с приоритет, да избират вида образование, което да получат техните деца.

#### Член 27

1. Всеки човек има право свободно да участва в културния живот на обществото, да се наслаждава на изкуствата, да участва в научния напредък и да се ползва от неговите достижения.
2. Всеки човек има право на закрила на моралните и материалните си интереси, които са резултат от каквото и да е научно, литературно или художествено произведение, на което той е автор.

#### Член 28

Всеки човек има право на социален и международен ред, при който правата и свободите, провъзгласени в тази декларация, могат да бъдат напълно осъществени.

#### Член 29

1. Всеки човек има задължения към обществото, в което единствено е възможно свободното и цялостно развитие на неговата личност.
2. Всеки човек, при упражняването на своите права и свободи, е подчинен само на такива ограничения, установени със закон, изключително с цел да се осигури необходимото признаване и зачитане правата и свободите на другите и за удовлетворяване на справедливите изисквания на морала, общественения ред и общото благоденствие в едно демократично общество.
3. Тези права и свободи при никакви обстоятелства не могат да бъдат упражнявани в противоречие с целите и принципите на Организацията на Обединените нации.

#### Член 30

Нищо в тази Декларация не може да бъде тълкувано като предоставящо право на дадена държава, група или лице да се занимават с каквато и да е дейност или да извършват действия, насочени към унищожаване на правата и свободите, провъзгласени в нея.



**КАРТИ С ХАРАКТЕРИСТИКИ**

Религиозни	Неуверени
Трудолюбиви	Мнителни
Консервативни	Некомуникативни
Агресивни	Атеисти
Грижовни стопани	Джебчи
Находчиви	Образовани
Предприемчиви	Общественици
Интелигентни	Лекари
Издръжливи	Кошничари
Ранно сключват брак	Шофьори
Живеят заедно	Учители
Безработни	Помощен персонал
Занаятчи	Готвачи
Единни	Фризьори
Избухливи	Художници
Необразовани	Гледат децата
Странстващи	Мързеливи
Шумни	Непоследователни
Музиканти	Непостоянни
Капризни	Честни
Непридирчиви	Конфликтни
Висшисти	Лицемерни
Билингвистични	Приятели

Имат ритуали	Държат на честта
Зачитат обичаи	Крадци
Добри съседни	Пряма
Ученолюбиви	Здрава
Чистоплътни	Жизнени
Артистични	Късогледни
Измамници	Първични

## **РОМСКИЯТ ОБИЧАЙ**

Един обичай, който все още битува сред ромите, е изискването за непорочност на булката преди сватбата. Ако момичето е „сгрешило“ и загубило девствеността си, шансовете му да се омъжи намаляват или най-малкото вече няма същото право на избор. Разпространено мнение сред ромите е, че градът е по-неморален от „квартала“ (мястото, където ромите живеят отделено, сегрегирано). Момичетата, попаднали в градските училища, бързо възприемат други модели на поведение, започват да се гримират, да пушат, да излизат с момчета, което в очите на техните родители ги поставя в риск и те предпочитат да прекратят образованието им. Фактът, че в ромските квартали обикновено няма възможност за обучение (на място) след завършване на основно образование, съчетан със страховете на родителите, води до отпадане на момичета от образователната система и ги лишава от необходимата за съвременните условия квалификация. Изборът в полза на традицията поражда неравнопоставеност, която влиза в известно противоречие и с чл.26 от Всеобщата декларация, отнасящ се до достъпа до образование.

## **ИСТОРИЯТА**

Вероника е 16-годишно момиче от ромски произход, учещо в техникум по шивашка промишленост. От началото на втория срок се наблюдава известна промяна в поведението ѝ - има няколко случая на отсъствие от училище, за което класната ръководителка г-жа Димитрова, своевременно е информирала родителите с писмо. Пред майка си Вероника е споделила, че си има приятел от класа - Митко, също от ромски произход, с когото „ходи“. Майката не е посмяла да каже на съпруга си за връзката на дъщеря им, което обаче е направил братовчед му, случайно видял Вероника и Митко да се целуват в парка. Кольо, бащата на Вероника, е реагирал много емоционално на новината, вдигайки скандал в къщи. След скандала Вероника през сълзи е уведомила класната си по телефона, че родителите ѝ не я пускат вече на училище, без да обяснява причините. Това кара г-жа Димитрова да организира среща за изясняване на въпроса, на която още присъстват Вероника, майката ѝ, баща ѝ и Митко. Срещата се провежда в един от свободните кабинети в техникума.

## ПЕРСОНАЖИ

### **Вероника**

16-годишно момиче. Учи за шивачка в средно професионално училище. Обича да шие и има добър успех по специалните предмети. Има и много приятели в класа. Влюбена е в Митко и двамата „ходят“ от няколко месеца, което е причина за отсъствията ѝ от училище в последно време. Би искала да запази нещата такива, каквито са - да продължи да учи и да се среща с Митко. Засега двамата не са обсъждали темата „брак“. Все още не водят и полов живот, макар че Митко настоява. Вероника обича родителите си, но е по-близка с майка си, а от баща си малко се страхува. Присъствието на г-жа Димитрова, която уважава, ѝ дава сили да се противопостави на бащината си воля.

### **Митко**

18-годишно момче, съученик на Вероника. Поради слаб успех е повтарял една година в основното училище. Малко е „луда глава“ и безотговорен, но все пак е решен да завърши средното си образование. Има опит с момичета, включително в леглото. За него връзка без секс е безсмислена, но е увлечен от Вероника до такава степен, че засега се съобразява с нейното нежелание „да стигнат до края“. В тон с традицията, би предпочел бъдещата му жена да е девствена. Много е притеснен от срещата, особено от присъствието на бай Кольо, когото бегло познава от квартала. Чувства се външен за проблема, но по принцип е на страната на Вероника.

### **Бай Кольо**

Баща на Вероника. Завършил е механотехникум. Поради закриване на завода за металорежещи инструменти от седем години работи „каквото падне“, но не е оставял семейството си без доходи. Възгледите му са старомодни - жената трябва да се подчинява на мъжа, да гледа семейството и децата. Задомяването на дъщерите му е много важно за него, по-важно от образованието и заетостта. Съгласил се е Вероника да учи в града, само благодарение на молбите на жена си. На съобщението за отсъствия не е обърнал сериозно внимание, оставил е Йорданка да се занимава с това. Но разказаното от братовчед му го е изкарало от равновесие. Кольо е твърдо решен да сложи край на „тая работа“, като Вероника остане „там, където ѝ е мястото“, т.е. в къщи.

### **Йорданка**

Майка на Вероника и жена на Кольо. На времето родителите ѝ „не са я изучили“, има завършен само VII клас. Липсата на средно образование оценява като недостатък, който ѝ пречи да си намери „святна“ работа цял живот. Практически тя е изцяло посветена на децата (3 момичета, от които Вероника е най-голяма). В случая би предпочела въпросът да се реши, като младите прекратят връзката си и „всеки си гледа училището“. Вярва, че може да застави дъщеря си да направи това. Йорданка мечтае да я омъжи за „добро момче“, каквото според нея Митко не е. Тя осъзнава опасността, която грози Вероника, ако води сексуален живот преди брака.

### **Г-жа Димитрова**

Преподавател по шивачество и класна на Вероника. Харесва момичето и счита, че не се е случило „кой знае какво“, т.е. че няма никакво основание Вероника да прекратява обучението си. Димитрова не е наясно с ромските традиции и е силно озадачена от такова развитие. До този момент е считала, че по-скоро Митко е този, който има опасност да отпадне (по-точно да бъде изключен), поради системните си отсъствия. Твърдо е решена да си изясни ситуацията и да направи възможното за оставането на Вероника в класа. Тя настоява за присъствието на Митко на срещата и първоначалната ѝ идея е да накара младежите да обещаят, че връзката няма да се отразява върху поведението им в училище, с което да се реши проблемът.

## Приложение 4

### **„Снимка за лични документи“**

Млада жена, изповядваща исляма, получава отказ от компетентните власти да ѝ бъдат издадени документи за самоличност, мотивиран с разпоредбата на т.12 от Приложение No.3 към Правилника за българските документи за самоличност, според която „Лицата върху снимките да са без шапки и забрадки. Разрешават се снимки на лица с шапка или забрадка, ако се виждат двете уши и най-малко 1 см. от косата на сниманото лице.“ За мюсюлманите, които стриктно спазват Корана, проблемът произтича не толкова от еднократното фотографиране, колкото от последващото легитимиране пред обществото със снимка, противоречаща на религиозната традиция.

### **Въпроси за обсъждане:**

- Кои са двете страни в този проблемен случай? Какви са техните гледни точки?
- Как според вас е протекъл диалогът между жената и служителя от „Паспортна служба“?
- Кои са възможните алтернативи за решение на проблема?
- Кои са последствията за страните при различните алтернативи? Какви са ползите и вредите за тях?
- Има ли нарушение на чл.18 от Всеобщата декларация и чл.5 от Рамковата конвенция за защита на малцинствата - документи, ратифицирани от българската държава?
- Кое, според вас, трябва да е на първо място - индивидуалните човешки права или интересът на обществото като цяло?

*Чл.18 от Всеобщата декларация:* „Всеки човек има право на свобода на мисълта, съвестта и религията; това право включва правото да сменя религията и убежденията си, както и свободата да изповядва религията и убежденията си, индивидуално и колективно, публично или частно, чрез обучение, обреди, богослужение и ритуали.“

*Чл.5 от Рамковата конвенция за защита на малцинствата:* „Страните се задължават да насърчават развитието на условия, необходими за лицата, принадлежащи към националните малцинства, да поддържат и развиват своята култура, както и да съхраняват най-важните елементи от своята идентичност, а именно религия, език, традиции и културно наследство.“







## **ПРАВИЛА ЗА ВОДЕНЕ НА ДЕБАТ**

Дебатът е активна образователна форма, която за разлика от обикновения спор по дадена тема, има формални правила. Провежда се от два отбора. Ролята на единия отбор е да утвърждава тезата (в случая, че обществото трябва да помага на социално слабите), а на другия - да я отрицава (обществото не трябва да го прави). Двата отбора се наричат съответно „утвърждаващи“ и „отрицаващи“. Всеки отбор е от трима участници - говорители.

За успеха на дебата е особено важно отборите да са си изяснили предварително своите аргументи. Аргументите са твърдения, които могат да се илюстрират с примери, взети от статистиката, медиите или от други източници. Желателно е всеки отбор да има поне два аргумента, подкрепящи неговата теза.

*Пример:*

Тема „За и против смъртното наказание“

Утвърждаващи („За“ смъртното наказание)

Аргумент 1: Смъртното наказание възпира престъпниците

Аргумент 2: Смъртното наказание възстановява справедливостта при тежки престъпления

Отрицаващи („Против“ смъртното наказание)

Аргумент 1: Смъртното наказание не намалява престъпността

Аргумент 2: Смъртното наказание е неморално - то създава убийци

Аргумент 3: Смъртното наказание прави съдебните грешки непоправими

Общото време на дебата е ограничено. Всеки говорител се изказва определено време (3 или 5 минути, определени от водещия), като се редуват двете страни. През това време той трябва да изложи и докаже силата на своите аргументи и да оспори аргументите на другата страна. Страните могат да си задават въпроси, като нито един въпрос не трябва да бъде оставен без последствие.

## Приложение 7

### **ВЪПРОСНИК**

1. Откъде идват ромите? Какви са техните представи или легенди за това?
2. Коя е най-широко разпространената дейност сред тях? Как се прехранват?
3. Има ли различия между тях самите? Какви групи роми има във вашето населено място? По какво се различават?
4. Кои са любимите образци на ромския фолклор (най-популярна песен, приказка, танц и пр.)?
5. Смятат ли себе си за „другите“? Какво е тяхното отношение към мнозинството и към самите себе си?
6. По какъв начин става сгодяването и женитбите помежду им и на каква възраст? Съществува ли обичая за продажба на булки?
7. Как е организирано семейството и каква е ролята на членовете му? Има ли то някаква патриархална структура?
8. На какъв език говорят обикновено ромите във вашето населено място? Как звучат на ромски език най-често използваните думи и словосъчетания?
9. В кое изкуство в най-голяма степен ромската култура е дала отражение върху световната култура? Дайте примери.

## ИНТЕРНЕТ РЕСУРСИ

### Човешки права

[www.hrea.org](http://www.hrea.org) - Асоциация за обучение по човешки права (HREA)

[www.amnesty.org](http://www.amnesty.org) - Amnesty International (Международна адмистия)

[www.oneworld.net](http://www.oneworld.net) - OneWorld е общност от над 1000 организации, работещи за социална справедливост

[www.eumc.at](http://www.eumc.at) - Европейски център за мониторинг на расизма и ксенофобията

[www.un.org/rights](http://www.un.org/rights) - Обединените нации и правата на човека

[www.unicef.org](http://www.unicef.org) - Детски фонд на Обединените нации

[www.unhchr.ch/udhr/navigate/alpha.htm](http://www.unhchr.ch/udhr/navigate/alpha.htm) - Всеобща декларация за човешките права (преводи на различни езици)

[www.errc.org](http://www.errc.org) - Европейски център по правата на ромите

[www.eycb.coe.int/compass](http://www.eycb.coe.int/compass) - Ръководство за обучение по човешки права на Съвета на Европа

[www.eycb.coe.int/eycbwwwroot/hre/index.asp](http://www.eycb.coe.int/eycbwwwroot/hre/index.asp) - Образователен портал по човешки права на Съвета на Европа

### Ромска култура

[www.ethnos.bg](http://www.ethnos.bg) - Етносите в България

[www.romani.org](http://www.romani.org) - Сайт, посветен на ромите

[www.romaculture.cult.bg](http://www.romaculture.cult.bg) - Култура и традиции на българските роми

[www.geocities.com/Paris/5121](http://www.geocities.com/Paris/5121) - The Patrin - образователни ресурси, култура, история на ромите и др.

[fyc.vidin.net/roma.html](http://fyc.vidin.net/roma.html) - Култура и традиции на ромите от Видин



## СВОБОДЕН МЛАДЕЖКИ ЦЕНТЪР

Сдружение Свободен Младежки Център е неправителствена и нестопанска организация, създадена през 1997г. и регистрирана по българското законодателство в обществена полза. Мисията на СМЦ е подпомагане на личностното развитие на младите хора от Видин и Северозападна България като *свободни граждани на демократично общество* чрез включването им в образователни програми и общественнополлезни дейности

Сред донорите на СМЦ са: Европейската комисия, Съветът на Европа, Посолството на САЩ, Посолството на Кралство Холандия, Фондация Отворено общество, Институт Отворено общество - Ню Йорк, Министерство на младежта и спорта, Интеркултурен център - Виена, Национален демократически институт (САЩ), Фондация „Помощ за благотворителността в България“ и др.

### ПРОГРАМИ

**Младежко лидерство.** Програмата е насочена към придобиването на умения за ефективно управление и екипно взаимодействие. Включва две подпрограми:

- Дебати (публична реч). Развива се под методическото ръководство на Национална асоциация „Дебати“;
- Градски младежки съвет. Създаването на първия такъв съвет на Видин бе подпомогнато от Посолството на САЩ през 2000г. ГМС се избира ежегодно и организира различни младежки дейности на градско ниво.

**Доброволческа служба.** Доброволческата програма на СМЦ цели подготовката на младите хора за работа в структурите на гражданското общество. Акцентът в програмата е поставен в социалните дейности и по-конкретно в работата с деца в неравностойно положение.

**Втори шанс.** Замислена първоначално за подобряване на възможностите на отпадналите от училище за социално и професионално развитие, програмата „Втори шанс“ е отворена към всички младежи в неравностойно положение, имащи обучителни проблеми.

**InterFace.** Нова програма на СМЦ, насочена към развитието на межкултурен диалог, социална интеграция на ромите в българското общество и борба с дискриминацията.

**Младежки мостове.** СМЦ работи за балканското и европейското младежко сътрудничество, информация и обмени. Едноименният проект, реализиран в периода 2000 - 2002г, бе един от първите по Пакта за стабилност в Югоизточна Европа. Центърът сътрудничи с организации от Румъния, Сърбия, Австрия, Германия, САЩ и др. Организацията е член на YouthNet и на EuroDesk.

#### За контакти:

Свободен Младежки Център  
Видин 3700, ПК 19, ул.Горазд 36  
Тел. 094/601983, 098/906861  
E-mail: fyc@vidin.net  
WEB: fyc.vidin.net